

М.М.ОРМАН

ТҮС ЖОРУ ҒҮРПЫНЫҢ ҚАЗАҚТЫҢ ҚАҒАРМАНДЫҚ ЭПОСЫ
СЮЖЕТІНДЕГІ ҚЫЗМЕТТІК ОРНЫ

В этой статье рассматривается функциональное значение истолкования сна в казахском героическом эпосе.

Makalede kazak destanlardaki rüyayorumu geleneginin önemi değerlendirilir.

Батырдың тууы туралы хабар көбінесе оның ата-анасының түс көруі, сол түсте пірлерінің аян беруі арқылы жүзеге асады.

Бұл айтылған «түс көру», «түс жору» жырдың экспозициясында кездесіп, кейіпкердің ғажайып жаратылысы мотивінің құрамынан көрінеді. Кейіпкердің әулие-әнбиелердің әсерінен дүниеге келуі түріндегі ғажайып туу мотивінің құрамында көмекші қызмет атқарып тұр. Яғни, әулие-әнбиелерге жалбарынып, әбден зарығып, шаршап-шалдыққан ата-ананың енді тілегі қабыл болмас па екен дегенде, олардың түсіне көк есекке мінген, ақ сәлделі шал кіріп, аян беріп кетеді. Бұл ғажайып туу мотивінің ішіндегі жеке оқиғалар қатарының басын біріктіреді.

Қырғыздың атақты жыры «Манаста» түс көру мен түсті жору әдеті үлкен мәселе болып айтылады. «Жақып бай қалмақ, ноғай, түрік руының басшыларын, жақындарын тойдан кейін түс жоруға алып қалады. Ақ ордаға кіргізіп, бас-басына бір-бір ақ қалпақ кигізді. Билер мен шешендер, һәм көсемдер бастарын төмен салып, өңірін жапқан ақ сақалдарын тарап, Жақыптың көрген түсін жайбарақат тыңдап, еркін отырысты» [1. 25]. Бұл жөнінде белгілі фольклортанушы Р.Бердібаев былай дейді: «Жалпы түске сену – түркі-монғол фольклорындағы өте көне ұғым көрінісі. Оның арғы түбірі бір есептен ескі анимистік түсініктерге де алып баратынын көреміз. Жақсы түс көрсе сүйсініп, жағымсыз түс көрсе шошынып, құдайы берушілік күні кешеге дейін орын теуіп келген әдет» [2. 169]

Енді бірде батырдың туылуы оның өзінің ата-анасының түс көруі арқылы алдын ала ескертіледі. Яғни, ата-ананың ешбір әулиені араламай-ақ, көрген түсінің жорылуына байланысты болашақ батыр дүниеге келеді. Мысалы «Қарабек батыр» жырының бір нұсқасында жасы алпыстан асқанша бала сүймеген Кәдірхан ендігі күні не боларын болжай алмай, өзі өлсе, елінің аңдыған қалмақтың езгісінде қаларын, мал-дүниесінің иесіз талан-таражға түсерін айтып, әйеліне мұңын шағып жылағанда, әйелі жас уақытысында көрген түсін есіне алып, түсінде көк есек мінген, басында ақ сәлдесі бар бір пірадар «менің ерсең соңыма, орта жолдан асқансын, бір қаршыға, бір тұйғын қондырармын қолыңа» деп бата беріп ғайып болғандығын, оның мәнісін:

Артынан келді бір адам

Сол адамға айттым,

Әлгі көрген түсімді.
Сонда айтты ол адам:
- Сүй деп кетсе пірадар
Орта жастан асқансын,
Бір ұрғашы, бір еркек,
Көресің, бала, деп еді,
О да кетті жорып-ай.
Анық-ақ еді сол түсім,
Кетпесе жеңіп сорым-ай, -

деп тағы бір адамның екі балалы болатынын айтқандығын әңгімелейді [3,167]. Осы секілді жағдай «Алшамыс батырдың» бір нұсқасында кездеседі. Онда мыңғырған малы бар, бірақ бір балаға зар болған Байбөрі дүниесіне ие болып қалар мұрагерінің жоқтығына қапаланып жүргенде, түсінде аспандағы ай мен күннің қолына келіп түскендігін көреді. Түсін бір қарияға жорытқанда, айдай сұлу бір қыз және қайраты тасыған батыр ұлды болатындығын айтады. Қарияның сөзі шын келіп, бәйбішесі жүкті бопты делінеді [4. 55].

Түс көру, жору әдетін осылайша жырлардың алғашқы сюжетіндегі кейіпкердің ғажайып жаратылысы мотивінен кездестірсек, тағы бірде батырдың елін шауып, малын айдап кеткен жаудың түс көруіне куә боламыз. Яғни, өзі жоқта халқын зар жылатып кеткен жаудан кегін қайтармақ болып, зәріне мініп қарсы аттанған Алшамыс батырдың сұсты, қаһарлы бейнесі жаудың түсіне кіріп, дегбірін қашырады. Осылайша Тайшық ханның жайсыз түс көруі бір қатердің келе жатқандығын сездіреді. Ол қатты қорқып, одан сақтанудың жолын іздестіре бастайды.

Бүгін жатып түс көрдім,
Түсімде жаман іс көрдім...
Құрсаулы қара нар келіп,
Қарсы қарап шабынды.
Көзімнің жасы егілді,
Қабырғам менің сөгілді.
Басымдағы тәж, дәулет
Жерге барып төгілді.
Бір арыстан өзіме
Шабатұғын көрінді...
Ауызына қарадым –
Сұлуды таңдап сүйгендей,
Келбетіне қарадым –
Қамқапты таңдап кигендей,
Қабағы қалың сол бала,
Тіпті шұнақ қу бала
Шұбар ат мініп келеді,
Сол Шұбардың дүбірі

Құлағыма келеді...
 Алдынан шығып сол ердің,
 Жылқысын берсем, ала ма?!
 Жылқысының кегіне
 Қызымды берсем бола ма?!
 Ер баласы ер еді
 Кегін алмай қояр ма?! [5. 184]

Жиналған халқының «Түс түлкінің – боғы, қорықпаңыз, ештеңе етпейді» дегені де Тайшық ханды жұбатпайды. Түсіне зор мән беріп, имандай сенген ол түсін өзі жақсылыққа жорымайды. Сөйтіп, тез арада халқын жинап, қуып келе жатқан жаудың алдын алудың амалын қарастыра бастайды. Бәлкім, ол түс көрмей, ешқандай әрекет жасамай, бей-қам жатса, мүмкін батыр еш кедергісіз, оңай жауын жеңіп еліне қайтар ма еді? Сонымен жыр ешбір дамусыз қалар ма еді? Бұл жерден түстің жорылуының сюжет ішілік шиеленіс тудырған зор мүмкіндігін көреміз. «Алпамыс батыр» жырының сюжеттік құрылымында әлем халықтарының фольклорлық туындыларында жиі ұшырасатын сарындардың бірі – түс көру мотиві жырдың бірнеше жерінен көрініс тауып, маңызды мәнге ие болады.

Мысалы, Алпамыс жеті жыл қалмақ ханының тұтқынында болып, оның зынданнан шығуына ханның қызы Қаракөзайым көмектеседі. Алпамыс қыздың жасаған жақсылығына ризашылығын білдіреді және қыздың оған деген махаббатына сүйіспеншілікпен жауап беріп, тіпті ел-жұртын есіне алмай қызық ғұмыр кешіп жатады. Осылайша отыз екі күн өтіп, отыз үшінші күн жеткен түнде:

Алпамыс батыр түс көрді
 Түсінде жаман іс көрді,
 Төсегінің үстінде
 Бір күшіген құс көрді.
 Түсі суық құс екен,
 Бір түнде соны үш көрді.
 Ақырында Алпамыс
 Өзі барып ұшырды.
 Айбатымен қорқытып,
 Қайтадан жерге түсірді.
 Кәлләсін кесіп денеден,
 Өкпе-бауырын пісірді.
 Бір сойқанның болғанын,
 Ауылын жаудың алғанын
 Ақылымен байқап түсінді.
 Ойланды бала қайтпаққа [6. 146-147].

Бұл арадан біз түс көру мен оны жору әдетінің жырдың екінші сюжеті мен үшінші сюжетінің («құлдықтан қалыңдықты, туған – туысты, баласын азат ету») аралығындағы орнын көреміз. Осы орайда шығарманың дәл осы

жеріндегі түстің қызметіне Ш.Ыбраевтың «мотив-сөз» ретінде жасаған тұжырымы еріксіз еске оралады: «Мотив сөздің эпос сюжетінде қолданылу аясы кең. Ол тек байланыс қызметін ғана атқармайды, сонымен бірге оқиға байланысындағы қысылтаяң өзгеріс /перипетия/, оқиғаның шарықтау шегіне дейінгі іс-әрекеттің дамуында /развитие действия/ да қолданылады... Бұл іс-әрекеттің даму барысындағы қысыл-таяң өзгеріс» [7. 257].

Қалай болған күнде де, халық арасындағы түске байланысты ескіден келе жатқан көне түсініктің және түсті жору әдетінің эпикалық жырлардағы тұрақты мотивтердің біріне айналып, жырдың көркем жинақталуына зор үлес қосқандығын мойындаймыз.

Түс көру мотиві басқа да «Қобыланды батыр», «Ер Сайын», «Ер Тарғын» т.б. эпостарына да тән болып келеді. Орынбасар Оңғарбайұлының нұсқасындағы «Орақ-Мамай» жырында да түс көруге зор мән беріледі. Мамайдың әйелі жаман түс көріп, жайсыз оянады: Әйелі Қарашаш түнде жатып түс көріп, ертеңіне Қараүлек енесіне жорытып отырған сөзі екен дейді.

Ей, көтер бір, ене, басыңды-ай,
Түнде бір бүтін түс көрдім,
Түсімде жаман іс көрдім.
Кешегі кеткен жалғыздың
Астындағы Бозмойнақ
Ер-жүгенсіз бос көрдім.
Қолындағы ақ алмас
Үзіліңкі көрінді-ай.
Екі көзін қарасам,
Жұмылыңқы көрінді-ай.
Жауырыным толы қарашаш
Жайылыңқы көрінді-ай.
Бедерленген бес бармақ,
Білектен-ай шыққан қос бармақ
Қара қанға малыныңқы көрінді [8. 433].

Қалмақтармен жалғыз өзі жеті күн алысып жүріп, ақыры жеңіліс тауып, зор қайғыға душар болған Мамайдың мүшкіл халі әйелінің түсіне кіріп, белгі беріледі. Түс арқылы хабар берілмей, батыр зынданда қамалып жата берсе, жыр оқиғасы жылжымай, тоқтап қалған болар еді. Ал Қараүлек енесі ол түсті Мамай ұйықтап қалып, астында мінген атын бір қалмақтың ұрлап алғандығын, қолындағы қаруы балдағынан үзіліп, Мамайдың ұрысуға мүлдем шамасы келмей, қалмақтың зынданына түскендігін айтып дәл жорып береді.

Содан соң ноғайлының көп батырына барып болған жайды хабарлайтын жақын жерде батыр болмай, Қараүлек мән-жайды асық ойнап жүрген Қарасай мен Қазига айтады, Мамайды қалмақтың қолынан құтқару тапсырылады. Қарасай жау қолынан атасын құтқаруға аттанып кетеді. Осылайша бала Қарасайдың үйінен шығып, жауға аттануына жол ашылады.

«Қарасай, Қази» жырында «Мамайдың бәйбішесі Ақтерме сұлу ноғайлының қызы еді, Алау батырдың қарындасы еді. Ол түсінде Орақтың беліне оралған екі айдаһар жылан көреді. Сонда Ақтерме: «Орақ жақсыны алмады, жаманды алатын болды-ау», - деп қымайды. Сосын Ысмайыл Тобаяқты шақырып: «Мына Орақты шапсам, қылышым өтпейді, сабасам, таяғым өтпейді, айтсам, тілімді алмайды, көзіме күйік қылмай, онан да өлтір!» - дейді» [9. 4] деген эпизод бар.

Мұнда түстің жорылуы арқылы батырдың (Орақ) өлімі орын алып отыр. Жыр басталысымен батырдың өліміне куә болған тыңдарман оқиға желісінің батырдың ұрпағының ерліктерімен өрілетіндігін түсінеді. Яғни, жырдан батырдың ғажайып туу мотивінің орнына батырдың батырлығын дәлелдеудің амалын көреміз. Батырдың баласы да ержүрек батыр, оны Орақтың ұлы деп ханның (Әділхан) өзі елеп, әкесіне лайықты болған табақты ұлына тартады. Бұлайша түс жорудың сюжеттік өрілімге зор ықпалын көргендей боламыз. Қаһармандық жырдың екі бірдей негізгі батыр кейіпкерлері Қарасай да, Қази да жетім. Жетімдік олардың өмір жолында кедергісін тигізбей қоймайды. Яғни, жауға шабуға Қарасайды лайық көрген ханның тілегін естіген бала анасына «Мінейін десем, атым жоқ, Ат сұрайтын жақын жоқ», «Жетімдік ойды көзімді, кім тыңдайды сөзімді» [9, 6] деп зарын айтады. Осының салдарынан қарындасын бір тайға сексендегі шалға сатпақ болу оқиғасы өрбиді. Мұнда басқа кейбір жырлардағыдай басты кейіпкер малы мыңғырған байдың баласы болып суреттелмейді. Ол осылайша жауға Әділ ханмен бірге аттана алмауының салдарынан жаудың тұтқынына түскен Әділ ханды құтқаруға себепші болғанын көреміз.

Қорыта айтқанда, осы бір ғұрыптың жырдың байланысын құрап (завязка) ары қарай дамуына әсер еткенін аңғарамыз. Ал «Қарабек батыр» жырындағы оқиғалар байланысы, шиеленісі үшін осы түс көру мен оны жору ғұрпының маңызы ерекше болып келеді. Жырдың экспозициясында Қарабек пен оның бауыры Ханбибінің дүниеге келері анасының түсінде сонау жас күнінде-ақ аян берілгені айтылады. Ары қарай ата-анасы тілеп алған баласын көз тіккен жаудан сақтау мақсатында елдің көзінен тасада ұстамақ болып, алыс шаһардағы бір молданың қолына береді. Сонда оқып жүрген Қарабек бірде жайсыз түс көреді. Оны молдаға баян еткенде, молда еліне жаудың шапқалы тұрғанының белгісі деп жорып, баланың жұртына қайтуына рұқсат береді. Яғни, негізгі кейіпкердің іс-әрекетке көшуіне жол ашылады. Еліне келіп, көрген түсін анасына айтқанда: «Қаптаған қызыл жел көрсен, дабысы жетіп қалмаққа, қарындасыңды алмаққа, қызыл желдей қаптаған, қыл жалаулы қалмақтан ауыр әскер қол шығып, жақын жерде жүрген-ді» деп жорып береді. Ал болашақ батырдың өзі жоқта әкесінің оны сақтау үшін, жау келер жаққа қызын апарып қондырғанын біліп тұрып, қол қусырып қарап отырмасы белгілі, намысы қозып, қарындасының артынан кетеді. Содан ары қарай қарындасын алмаққа бекінген жаудың алдын орауға аттанады. Жауды жалғыз жеңіп, тұтқынға алып, бірақ қарындасының өтінішімен қайта

босатқаннан кейін тағы да жайсыз түс көріп, анасы Зәуренейге жорытады. Анасы болса туған қызы, батырға қарындас Ханбибіден сақтануын ескертеді. Бірақ бауырына мейірімді, аңғал батыр қарындасының арам пиғылмен айтқан бар сөзіне сеніп, көрген түсін «түс – түлкінің боғы» дегеніне тағы да нанады.

«Фольклорное творчество обладает исключительной способностью к открытию в бытовом материале внутренней конфликтности, которая приобретает структурный характер. Простейший пример: существует вера в сновидения, предсказывающие что-то; существует представления об исполняющихся снах и о том, что бывает с людьми, которые не верят снам. Этот комплекс представлений получил в эпическом творчестве свою формульную реализацию с определенным набором конфликтных оппозиций: герой нарушает предсказание, данное ему в сновидении; он смело идет наперекор тайным силам и побеждает; в других случаях предсказание исполняется, и герой оказывается побежденным; различные типы оппозиций и различные развязки отражают движение народной мысли, сдвиги в понимании народом героизма, возможностей борющейся личности и т.д.» [10, 9].

Батыр өзінің көрген түсін ескермей, қарындасының құрығына түседі. Қарындасы оны өлтірмекке бел буып, қол тұзақ ойынын ойнауды ұсынады. Батыр онда да қарындасының ойластырған айласынан күдіктенбейді, бірақ ойынды жаман ырымға балап, көрген түсін алға тартып, көңісі келмейді. Ханбибі ағасының айтқан түсін елеместен, өтірік жақсылыққа жорып береді. Сол арқылы Қарабекті «қақпанға» түсіреді.

Мен түнде, қарындасым, болдым дықты,
Айтайын дықты болып көргенімді,
Қолымнан келді дағы біреу тұтты
Байлады жіберместен алып жіпті,
Жұлқынып үземін деп үзе алмадым
Білмедім жіп екенін неткен мықты.
Қоймады оныменен және дағы,
Итеріп алып барып, отқа жықты,
Бетімді жалын шарпып күйер болдым,
Қарлығып көкірегім түтін жұтты.
Сонан соң не болғанын біле алмадым,
Қорқытып қабырғамды жаман сықты.
Қараңғы көрінбестей тұман басты,
Тұманда өзім қалып, атым шықты,
Қарабек көрген түсін айтты болып,
Мұңайып, кеуіліне қайғы толып.
Ханбибі қуанады көрген түске,
Өтірік жақсылыққа жатыр жорып.
- Азамат не көрмейді ұйықтап жатқан,
Қареке, бір жігітсің пірлер баққан.

Жар болып пірің шығар қолдан тұтқан,
Қалыпты бұрынғыдан түс жорытқан.
Ағеке, өмір жасың ұзақ болар,
Бұл түстен сенің ісің бекер қорыққан.
Ішіңе шайтан шығар пышақ тыққан,
Итеріп алып барып отқа жаққан,
Осындай жын-шайтанды көріп қаққан,
Ағеке, бабаң шығар тұмандатқан,
Жүде, аға, қорқатұғын ешнәрсе жоқ,

Бәле жоқ саған келген дұшпан жақтан [3, 229-230]. Осылайша, яғни, түсті қасақана елемей, жалған жору арқылы Ханбибі айласын іске асырады.

Тағы бірде жорыққа аттанар алдындағы батырдың жақындарының бірінің, анасының немесе қарындасының батырдың жорығында қауіп-қатер күтіп тұрғаны түсінде аян беріледі. Олар батырды сақтандырады, бірақ батыр айтқанынан қайтпайды. Ол жырда төмендегіше өріледі:

Хан Әділдің анасы
Байбикеш ханым түс көріп,
Түсінде ғажап іс көріп,
Орнынан тұра жылады.
Уайым қайғы шегеді,
Сол түсінен сескеніп,
Көңілі жаман тарықты.
Көрген түсін баяндап,
Қызына айтып жорытты.
Басыңды көтер Ілия
Толды заман дүние-ай.
Бүгін мен бір түс көрдім.
Түсімде ғажап іс көрдім.
Аспанменен тірескен,
Бұлтпенен күрескен
Асқар биік Алатау
Алтын сарай үйімнің,
Үстіне келіп құлап тұр.
Бұл не болар қарағым.
Арқадан боран қармауын
Борасын боран жел соқса,
Соққан желді тоқтатқан
Тіреулі алтын сырығым.
Ашасынан айырылып,
Ортасынан морт етіп,
Сынып тр алтын сырығым.
Бұл не болар шырағым.
Жібектен есіп бау таққан,

Байлап бағам асаудай,
Жібере тартып оқ атқан,
Ортасынан сынып тұр.
Жібек баулы садағым,
Қожынындай тұрмайды.
Бұрынғыдай болмайды,
Бұл не болар шырайым.
Алтын айдар басында,
Отыр едім қасында.
Басымдағы жұлдызым,
Ортасынан қиылды.
Бұл не болар шырағым [11,46].

Содан анасы мен қарындасы Ілия Әділдің артынан іздеп шығады. Олар бел, қыр, су асып қуып жүріп ақыры Әділдің жасағы қонған көп шатырға кез болады.

Барма десем тіл алмай,
Сапарын маған бере алмай,
Ал қарағым Ілия,
Алдына барып жыласаң.
«Сапарың бер» деп сұрасаң,
Сені көріп жүре алмас,
Барғасын бауыры шыдамас [11,49-50].

Мұны естіп Ілия атынан түсіп, ағасына жылап барады. Анасының түс көріп, түсінен сескеніп, қызылбасқа жіберме дегенін айтады. Әділ болса, өзі үшін уайымдамауын, көпке бірдің еруі керек екенін, ажал келсе адамның үйінде жатып та өлетіндігін, құдай аман сақтаса, жаудан аман келетінін айтып жұбатады. «Егер келмесем, құдайдың басқа салғаны, оны да көрерміз», дейді. Анасы да жалынып сұрайды. Бірақ Әділ дегенінен қайтпай, бәрібір жауға кетеді. Басқаша болуы мүмкін де емес, батыр егер анасы мен қарындасының айтқанына еріп, түстен қорқып, кері қайтар болса, эпостың қаһарманы бола алмас еді.

Бұл туралы Б.Н.Путилов былай дейді: «Накануне важного события в жизни героя кто-то из его близких видит сон, предсказывающий ему беду; герой поступает вопреки предсказанию; в конечном счете он торжествует или гибнет. В конкретных сюжетах эта коллизия развертывается по-разному. Герой собирается в поход, на поединок, на охоту; его мать, сестра, жена рассказывает сон; женщина убеждена, что героя ожидает несчастье, которое можно предотвратить лишь ценой отказа его от намеченного дела. Герой, однако, не считается со сновидением и вере женщины в его вещую силу противопоставляет убеждение - «сон есть ложь». Так возникают оппозиции: «вещий сон предсказывает герою беду - герой не верит в предсказание» и

«женщина, боясь исполнения сна, просит героя остаться — герой вопреки ее просьбам уезжает». За всем этим открывается обширное поле значений» [12, 86].

Яғни, бұл қақтығыстың әр жырда әртүрлі көрінуіне байланысты батыр жорыққа аттанғанда немесе жекпе-жекке шығар алдын, кейде аңға жиналып жатқанда т.б. жағдайларда оның шешесі, әпкесі, әйелі көрген жайсыз түсін айтып береді; батырды кедергі күтіп тұрғанын олар сенімділікпен айтады, ол қатерден батырдың ойлаған ісінен бас тартқанда құтылатынын айтып жалынады. Бірақ батыр түстің мағынасына, оған әйелдердің сенуімен санаспай, «түс - түлкінің боғы» деген қағидамен қарсыласады.

Және көпшілікке танымал жырлар сюжетінің дамуы батырдың жорыққа шығуына жол ашатын хабар естуінен басталатынын білеміз. Ол жағдайда да түс көру мен оның жорылуы пайдаланылады. Бұл жөнінде Ш.Ыбраев былай дейді: «Сюжеттік байланыс негізінен бас қаһарманның болашақ тағдыры үшін шешуші мәні бар хабарды естуімен байланысты. Ондай хабар хат, сәлемдеме, монолог, диалог, түрінде болады да, қаһарманды іс-әрекетке бағыттайды. Хабардың алыну формасы да әртүрлі: біреуден есту, түс көру, бал ашу, дау үстінде батырға бұрын белгісіз шындықтың беті ашылуы, т.б.» [7, 256].

Сонымен: «Сам по себе эпос не заключает (или почти не заключает) собственно этнографических описаний. Они возникают в ходе повествования и получают ситуативно-функциональный характер. Они, как правило, непосредственно включены в сюжет, составляя более или менее существенный его элемент.

...описания, которые не двигают сюжета и которые оказываются за пределами данной сюжетной ситуации, в эпос не попадают. Обряд подвергается соответствующей обработке» [13.78], - деп Б.Н.Путилов айтқандай, қазақ халқының тұрмыс-салтынан кең орын алған түске деген сенім мен оны жору ғұрпы қаһармандық жырлардың сюжетінен мол орын алып, зор қызметтік рольде көрінгендігіне куә болдық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Манас: (Елдік пен ерлік эпосы) /Қырғыз тілінен ауд.М.Шаханов, Р.Отарбаев. – Алматы: Жазушы, 1995.-264 б., 25-б.
2. Бердібай Р. «Манас» және қазақ эпикалық дәстүрі // Адамзаттың Манасы. Қазақтың зерттеуші ғалымдары Манас туралы. Алматы: Рауан, 1995. – 165-214-б.
3. Т.З: Батырлар жыры / Жауапты шығарушы Ж.Әбішев. – 1987. – 304 б., 167-б.
4. Алпамыс батыр. ӨӘИ. Папка 55
5. Батырлар жыры. 1-том. – Алматы: Жазушы, 2006. – 256 б., 184-б.
6. Бабалар сөзі: Жүз томдық. – Астана: «Фолиант», 2006. Т. 34: Батырлар жыры. – 384., 146-147-б.
7. Ыбыраев Ш. Эпос әлемі. Қазақтың батырлық жырларының поэтикасы. -Алматы: Ғылым, 1993.-296 б., 256-б.
8. Бабалар сөзі: Жүз томдық. – Астана: «Фолиант», 2006. Т. 35: батырлар жыры. – 392., 433

Орман М.М. Түс жору ғұрпының қазақтың қаһармандық...

9. Батырлар жыры: 4-том, - Алматы: - Жазушы, 2007. 320 бет.
10. Путилов Б.Н. Проблемы типологии этнографических связей фольклора. Фольклор и этнография. Ленинград: Наука, 1977. – 3-14 с., 9 с.
11. Бабалар сөзі: Жүз томдық. – Астана: «Фолиант», 2008. Т.50: Батырлар жыры. –2008. -464 б.
12. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура. Часть II. Фольклор как творческий процесс. Мотив. СПб.: Наука, 1994.
13. Путилов Б.Н. Эпос и обряд. Фольклор и этнография. Ленинград: Наука, 1977. – 76-81 с.78 с.

REZUME

Orman M.M. (Shymkent)

FUNCTIONAL MEANING OF DREAM INTERPRETATION IN THE KAZAKH HEROIC EPOS

The article deals with the functional meaning of dream interpretation in the Kazakh heroic epos.